

kunnen heelen, was gestorven, evenals Calvijn. De simiae Lutheri, de apen van Luther, zooals Calvijn ze noemde, hadden vrij spel gekregen. Met steeds wassend ongenoegen zagen ze, hoe het Calvinisme in Duitschland veld won en de eene landstreek na de andere veroverde, terwijl zij zelf door onderlinge twisten over de leer hopeloos verdeeld waren.¹³⁾ De Augsburgsche Confessie, waarop de religievrede in Duitschland rustte, bood volgens hen tegen dit Calvinisme geen voldoende tegenweer, omdat de Gereformeerden, evenals Calvijn zelf, geen bezwaar hadden deze Confessie te onderteekenen, mits in Melancthons zin opgevat. Vandaar dat de voornaamste Luthersche Theologen in 1577 ter aanvulling van de Augsburgsche Confessie een nieuwe geloofsbelijdenis hadden opgesteld, het zoogenaamde Bergsche boek of Formula Concordiae, dat dienen moest om aan de onderlinge leergeschillen een einde te maken, maar tevens om door de symbolische fixeering van de ubiquiteitsleer (de leer van de alomtegenwoordigheid van Christus' lichaam) en door de veroordeeling van hen, die anders leerden, de breuke met het Calvinisme onherstelbaar te maken. En waar deze Luthersche zeloten nu alles in het werk stelden, om de Luthersche vorsten en steden te bewegen deze Formula Concordiae als geloofssymbool voor heel de Duitse Kerk aan te nemen en naar den regel: cuius regio illius religio hun onderdanen te verplichten op straffe van verbanning daarmede in te stemmen, daar dreigde het gevaar niet alleen, dat de Gereformeerden in Duitschland met geweld zouden onderdrukt worden¹⁴⁾, maar ook dat de band, die dusver de Protestantsche vorsten in Duitschland met de andere Protestantsche vorsten in Europa verbond, zou verbroken worden. Koningin Elisabeth, die er op uit was, om tegenover de weer wassende macht van Rome alle Protestantsche vorsten en landen in één bondgenootschap te vereenigen, zag dit gevaar zeer wel in. Terwijl ze bovendien persoonlijk bitter verontwaardigd was, dat de Lutherschen haar en haar geloofsgenooten als ketters verdoemden¹⁵⁾. Ze zond daarom Philip Sidney en andere gezanten naar Duitschland om de Vorsten dringend te verzoeken deze Formula Concordiae niet aan te nemen maar liever met haar een bondgenootschap tegen Rome te sluiten, terwijl dan op een Concilie van alle Evangelischen, door de Vorsten saam te roepen, over de onderlinge geschillen kon gehandeld worden, om tot